

ARHITEKTURA SAKRALNIH GRAĐEVINA SPLITA IZGRAĐENIH NAKON 1990. GODINE

Gabrijela Matić

Sažetak

Suvremena hrvatska sakralna arhitektura doživjela je svoju potpunu ekspanziju nakon 1990. godine. Raspadom ustrojstva Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Katolička crkva, nakon višedesetljetne relativne političke represije, raspisuje natječaje za izgradnju novih sakralnih objekata, primarno crkava. Pisati o leksiku arhitekture zahtijeva temeljno razumijevanje simbolizma i ikonografije arhitekture, kao komunikacijskog sustava. Prema F. de Saussureu, jezik je istovremeno uspostavljen sustav i onaj koji se stalno mijenja i razvija, baš kao i arhitektura. U ovom tekstu analizira se kakav je to jezik suvremene hrvatske sakralne arhitekture i što ga čini. Kako bi arhitektura bila jasan znak u prostoru koji je razumljiv svima, potrebno je uspostaviti dobru komunikaciju između tradicije i suvremenosti. Analizirajući recentna arhitektonska ostvarenja sakralnog programa i katoličke ikonografije na području Splita, zaključuje se kako su nastala retradicionalizacijom prijašnjih ostvarenja i/ili pak eksperimentiranjem novim suvremenim oblicima. Arhitekti simbolički uspostavljaju obnovljeni katolički identitet hrvatskog naroda koristeći se često stilistički nerazumljivim jezikom, posuđujući izraze i simbole preuzete iz drugih arhitektonskih tipologija, stoga promatraču često nije jasno ispred koje religijske, i uopće vrste građevine se nalaze. Više od deset novoizgrađenih crkava na području Splita smeta dijelu lokalnog stanovništva primarno zbog preizgrađenosti gradskih četvrti.

Cljučne riječi: suvremena arhitektura, sakralna arhitektura, Split, crkva, urbanizam, kršćanska ikonografija

Budući da je od najstarijih crkava obrađenih u ovom radu prošlo svega tridesetak godina, ne postoji dovoljan broj stručnih izvora o tome. Upravo me ta činjenica nagnala na bavljenje temom sakralnih građevina u Splitu od 1990. godine. Dodatna motivacija za pisanje baš o sakralnoj umjetnosti novog doba pronalazim u tome što su pitanja takve tematike uvijek kontroverzna i tema mnogih rasprava. Jedini izvori bili su sabrani arhitektonski natječaji u knjizi Darovana Tušeka. Od dvanaest crkava koje su izgrađene tijekom spomenutih godina, Darovan Tušek iznio je projekte samo četiri crkve. Dva od četiri navedena projekta ponavljaju se u njegovu *Vodiču arhitekture 20.*

stoljeća u Splitu, koji je izdao Fakultet građevine, arhitekture i geodezije u Splitu. Povijesne podatke o nastanku župa i o potrebi izgradnji novih crkava iščitala sam u istraživanju Centra za interdisciplinarna i multidisciplinarna istraživanja Sveučilišta u Splitu. Ostale projekte tražila sam alternativnim putem, u Nadbiskupskom arhivu ili u arhivima župa. Mile Vidović 2004. godine donosi detaljniji opis župa s pripadajućim građevinama, dok Inga Vilogorac 2005. godine izdaje knjižicu o splitskim crkvama. Ono u čemu su one bile manjkave jest godina njihova objavljivanja, kada mnoge crkve još nisu bile dovršene. Povijesno-umjetničkih osvrti i članaka o novim crkvama do danas nema. Izvor informacija o novim crkvama bile su internetske stranice župe i nadbiskupije, ali i dnevni tisak i mnogobrojni portali koji su se kritički osvrtili na tijek gradnje i iznosili mišljenja građana. O mišljenju građana, u ovom slučaju župljana, dolazila sam osobno, razgovorom sa starijim i mlađim stanovništvom koji su svjedočili gradnji crkve i pojedinim župnicima. Struktura teksta sastoji se od povijesnog poglavlja koje opisuje poratno stanje u Splitu u kontekstu sakralne arhitekture i njenog razvoja, zatim katalog crkava koje su mlađe od 1990. godine s pripadajućim tlocrtom, autorskom slikom pročelja i zaključkom koji smješta novoizgrađene crkve u arhitektonsko-urbanističku cjelinu, sliku grada i okvire moderne arhitekture.

U prvom dijelu teksta diplomskog rada govori se o tome kako je porastao broj župa na području Splita nakon 1990. godine. Drugo poglavlje daje pregled crkava koje su poredane redom, od godine izgradnje, od najstarije do najmlađe. Opisuje se nastanak župe i njeno djelovanje prije i nakon izgradnje nove crkve, zatim se opisuju okolnosti same gradnje. Nakon šire slike prelazi se na sam projekt crkve, analizirajući crkvu izvana prema unutra. Počevši od tlocrta, okoliša crkve, pročelja do rasporeda u unutrašnjosti. Uspoređuje se odnos i komunikacija između crkava i pripadajućih pastoralnih centara. Naglašavaju se promjene u odnosu na ranija razdoblja, bile one u tlocrtu ili pak u korištenju novih materijala.

Zaključak donosi usporedbu novoizgrađenih crkava. Povezuju se one koje imaju zajedničke odrednice ili se pak u opoziciju stavljaju one suprotnih. Uspoređuje se koliko je realizacija drukčija od idejnog nacрта.

Suvremena sakralna arhitektura i urbanizam

Lewis Mumford započinje poglavlje jedne od najvažnijih knjiga u povijesti umjetnosti rečenicom: „Jedina moćna i univerzalna organizacija u zapadnoj Evropi nakon pada Rimskog carstva bila je Crkva.“ To svjedoči koliko je utjecaj imala Crkva na razvoj svakog aspekta čovječanstva i koliko je bila vidljivo prisutna u svakoj društvenoj zajednici. Crkva je, osim mjesta molitve, bila i središte svakodnevnoga društvenog života, i u isto

vrijeme muzej kršćanske umjetnosti.¹ Mumford u posljednjem poglavlju svoje knjige donosi retrospektivu i perspektivu grada spominjući kako se iz elemenata prvobitne urbane strukture razvila fizička struktura i institucije svih kasnijih oblika grada, a obuhvaćala je na prvom mjestu svetište, citadelu, selo, radionicu i trg. Grad je prvobitno nastao kao dom Božji, kao mjesto gdje se čuvaju vječne vrijednosti, a bez religiozne perspektive budućnost grada je upitna. Vidimo da tamne strane civilizacije poput rata, ropstva, pretjerane uporabe tehnologije prate grad tijekom većeg dijela njegove povijesti i bez svojega prvotnoga vjerskog blagoslova predstavljaju najveću prijetnju daljnjem ljudskom razvoju. Grad je u posljednjih nekoliko tisuća godina doživio mnoge promjene, a unaprjeđenja koja treba u budućnosti provesti, prema Mumfordu, ne sastoje se u proširenju i usavršavanju njegove fizičke opremljenosti, nego u vraćanju materinske, životvorne funkcije gradu.² Takva unaprjeđenja počela je provoditi Katolička crkva, osobito nakon pada starog režima. Bilo je potrebno stvoriti prostor koji nije namijenjen samo za Boga nego i za zajednicu koja aktivno sudjeluje u bogoslužju, hram koji sve povezuje. Prednost suvremenoga crkvenog graditeljstva je u tome što je ono oslobođeno mnogih kanona u graditeljskoj shemi, otvoreno i podatno kreativnom oblikovanju. Da odmak od kanonske izgradnje suvremene sakralne arhitekture može postati svojevrsna zamka, prepoznala je Katolička crkva u Hrvatskoj te je prije izgradnje velikog broja sakralnih objekata organizirala različite multidisciplinarnе studije i susrete na kojima se raspravljalo o budućnosti crkve u Hrvata. Tako je Centar za interdisciplinarna i multidisciplinarna istraživanja Sveučilišta u Splitu (CIMIS) 1993. godine izradio studiju „Ispitivanje prioritetnih lokacija za katoličke crkve na području grada Splita s aspekta racionalne izgradnje i dopune s društvenim sadržajem“. Studiju je naručila Nadbiskupija i Grad Split kako bi se pronašlo 12 adekvatnih lokacija za nove župne crkve. Ona daje odgovore na većinu pitanja koja suvremena sakralna arhitektura otvara. Analizirajući stanje na terenu, autori su naglasili da se sakralna arhitektura treba integrirati u urbanu sredinu, ali da se s njom ne treba pomiješati. Zaključili su da je optimalna površina crkve, s obzirom na analizu popisa stanovništva na istoku grada Splita 1991. godine, do 400 m².

Potom je Hrvatski institut za liturgijski pastoral organizirao Savjetovanje za upravitelje crkava, arhitekta i umjetnike, koje je održano 1995. godine u Splitu. Niz stručnjaka iznosio je ideje i smjernice o suvremenoj sakralnoj arhitekturi, pristupajući toj problematici interdisciplinarnim metodama. Smjernice o gradnji suvremenih sakralnih objekata iznese se u Zborniku u kojem se naglašava važnost postkoncilskih smjerni-

1 Lewis Mumford, *Grad u historiji* (Naprijed: Zagreb, 1968), 297-298.
2 CIMIS, „Ispitivanje prioritetnih lokacija za katoličke crkve na području grada Splita“, 27-35.

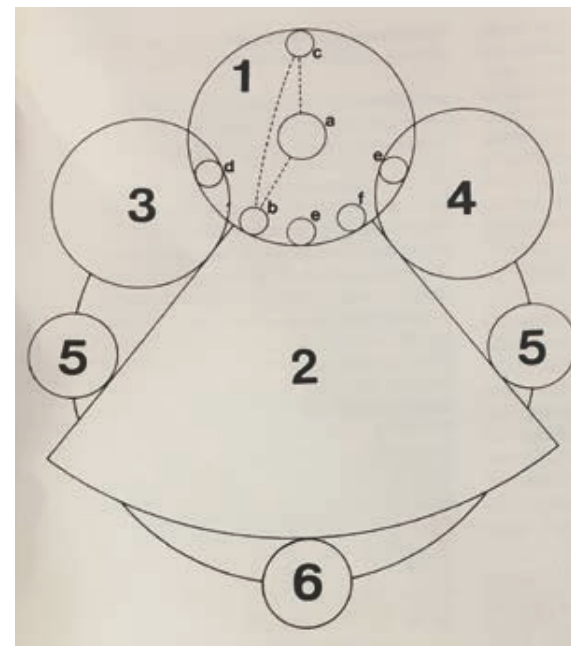
ca prilikom oblikovanja sakralnog prostora, poput napuštanja izrazitih longitudinalnih tlocrtnih rješenja.³ Naime, postkoncilskom obnovom liturgije zaključeno je da je Krist Glava, a Crkva otajstveno Tijelo, koje u zajedništvu s Kristom vrši bogoslužje. Stoga zaokret u tipologiji tlocrta suvremenih sakralnih građevina proizlazi iz obnove liturgije Drugoga vatikanskog koncila, koji naglašava da bi upravo liturgija trebala biti glavna okosnica prilikom projektiranja crkava kako bi se moglo postići učinkovito sudjelovanje vjernika.⁴

Crkva treba biti udaljena od velikih i bučnih prometnica, kao i od mjesta u kojima je prevelika buka. U sklopu mogućnosti odabrane lokacije bilo bi dobro osigurati odgovarajući prostor za okupljanje ispred glavnog ulaza u crkvu (trg) i ograditi prostor cijeloga župnog kompleksa. Pri izgradnji velika se važnost pridaje ne samo središnjem sakralnom objektu nego i pratećim sadržajima, u kojima se realizira raznolik i bogat pastoralni rad župske zajednice. Važno je napomenuti kako raspoložive financijske mogućnosti Crkve, odnosno vjerničke zajednice, sukladno poratnom stanju neimaštine, upućuju na krajnju racionalizaciju. Stoga je u većini župa primijenjeno načelo izgradnje u etapama.⁵ U prvoj etapi grade se prostorije za pastoralni rad, župni ured i kriptu crkve, jer se u tim prostorijama može održavati bogoslužje dok se ostatak kompleksa ne izgradi. Glavni sakralni objekt i stambene prostorije trebalo bi graditi tek u drugoj etapi. Slijedeći upute Misala Rimskog zakonika, optimalan tlocrt prostora vjerničke lađe bio bi amfiteatralnoga, odnosno polukružnoga centralnog koncepta, s oltarskim prostorom u žarištu. Zvonik treba uključiti u planiranje kao jedinstveni arhitektonski dio, a ne samo kao nosač zvona jer je on jedan od glavnih znakova raspoznavanja crkvenih prostora.

U Zborniku savjetovanja za upravitelje crkava, arhitekta i umjetnike u Splitu, Hrvatskog instituta za liturgijski pastoral, B. Škunca donosi arhitektonski predložak o idealnom rasporedu crkvenog prostora kada osmišljava nacrt crkve.⁶ Arhitektonski predložak podijeljen je u nekoliko zona:

- 3 Bernardin Škunca, ur., *Zbornik Savjetovanja za upravitelje crkava, arhitekta i umjetnike u Splitu* (Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zadar, 1996): 26–37.
- 4 Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2008).
- 5 CIMIS, „Ispitivanje prioriternih lokacija za katoličke crkve na području grada Splita“, 27–35.
- 6 Škunca, *Zbornik*, 26.

Sl. 1.
Predložak
arhitektonskog
rasporeda crkvenog
prostora, B. Škunca

- 1 svetište: a) oltar, b) ambon, c) sjedište predvoditelja slavlja, d) svetohranište, e) krstionica, f) stalak za uskrsnu svijeću
- 2 lađa
- 3 kapela za čuvanje euharistije i svetohranište
- 4 mjesto za pjevače i orgulje
- 5 ispovjedaonica
- 6 kamenica za vodu

Osnivanje novih splitskih župa

Split je drugi hrvatski grad po veličini i najsnažnije regionalno središte na istočnoj obali Jadrana. Prepoznat je po svojoj bogatoj arhitekturu i svako razdoblje splitske prošlosti obilježeno je reprezentativnim arhitektonskim primjerima. Crkva u Hrvata ima bogatu kulturnu i graditeljsku kršćansku tradiciju, posebno na području Splitsko-makarske nadbiskupije. Sakralni objekti činili su prepoznatljivu vizuru grada Splita, ali u novije vrijeme taj je aspekt izostao. Danas se vizura grada ostvaruje trgovačkim centrima, novogradnjama i stambenim blokovima.

Osamostaljenjem Republike Hrvatske i uvođenjem demokracije na početku devedesetih, Split se našao u situaciji u kojoj je Nadbiskupija trebala žurno djelovati kako bi istočnom dijelu grada omogućila adekvat-

ne i dostojanstvene uvjete za obavljanje bogoslužja.⁷ Istočni dio grada izgrađen je u prethodnom socijalističkom režimu kada nije bila planirana izgradnja sakralnih objekata. Nakon divlje i nekontrolirane izgradnje bilo je teško pronaći slobodne i adekvatne lokacije na istočnim dijelovima grada.⁸ Splitu su dugo vremena nedostajale crkve koje bi mogle pratiti njegovo širenje, sve do 1990. godine kada Nadbiskupija počinje otvarati nove župe i raspisivati natječaje za izgradnju novih crkava. Radilo se o dugotrajnom i mukotrpnom procesu koji je urodio izgradnjom dvanaest novih župnih crkava od 1990. do 2018. godine. Prigodom osnivanja 1947. godine dekanat je imao svega šest župa: Gradska, Sv. Križa, sv. Petra, Gospe od Pojišana, Gospe od Zdravlja i Svete Obitelji. Kako je u sljedećih dvadeset godina stanovništvo Splita poraslo, od 1966. do 1994. godine na području Splita osnovano je 19 novih župa: Brda, Kman, Škrappe, Meje, Poljud, Lučac, Visoka, Žnjan, Spinut, Mejaši, Pujanke, Manuš, Sirobuja, Sućidar, Mertojak, Trstenik, Ravne Njive, Kocunar i Neslanovac. Nadbiskup mons. Marin Barišić 2003. godine Splitski dekanat razdijelio je u dva: Katedralni i Konkatedralni.⁹ Konkatedralnom dekanatu pripada 13 župa: Materinstva Bl. Dj. Marije (Brda), sv. Luke, evanđelista (Kocunar), sv. Petra, apostola (Lokve), Svetog Spasa (Mejaši), sv. Josipa (Mertojak), sv. Marka, evanđelista (Neslanovac), svetog Pavla, apostola (Pujanke), svetog Mateja, apostola (Ravne njive), svetog Leopolda Bogdana Mandića (Sirobuja), svetog Andrije, apostola (Sućidar), svetog Ivana Krstitelja (Trstenik), Presvetog Srca Isusova (Visoka), Gospe od Milosrda (Žnjan).¹⁰

Razdoblje od 1990. godine do danas označeno je uspostavom neovisne hrvatske države i promjenom društvenog uređenja. U strukovnom pogledu graditeljska i arhitektonska praksa doživjela je velike promjene. Iz velikih biroa prelazi se u male privatne firme, a gradsko Društvo arhitekata provodi natječaje na državnoj razini. Povećava se broj natječaja za nove župne zajednice u Splitu: „Na tom području pojavljuje se urbanističko-arhitektonski problem gradskog župskog pastoralnog centra prilagođenog po sadržajima i dimenzijama jednoj župskoj zajednici u velikom gradskom središtu, za što do sada gotovo da nije bilo uzora u recentnoj nacionalnoj arhitektonskoj

praksi.“¹¹ Natječaji za nove splitske crkve iz prve polovice devedesetih godina obilježili su Marijan Hrzić crkvom na Žnjanu, Neno Kezić i Eugen Širola crkvom na Mertojaku i Dario Gabrić crkvom na Visokoj. Među natjecateljima raspisanih natječaja dolazi do potpune smjene generacija, a izuzetak je Jerko Rošin, koji se kontinuirano zadržava na splitskoj sceni. Kombiniranjem pozivnoga i općeg natječaja za nove splitske crkve, raspisani su natječaji na državnoj razini. Najčešće su to mješoviti, urbanističko-arhitektonski natječaji koji rješavaju goruće probleme. Sudjelovanje poznatijih autora unaprijed se osiguravalo pozivom i obveznim obeštećenjem.¹²

Nadbiskup Barišić ističe kako je do 1991. godine bilo nezamislivo i nedopustivo u planove gradnje staviti gradnju crkve i pastoralnog centra. Navodi kako je opće poznato da tadašnja komunistička vlast i država Jugoslavija nisu poštivale vjerske slobode i prava Crkve, osobito u vezi izgradnje novih objekata. Redom su crkve bile smještene u privatnim kućama koje je Nadbiskupija krišom kupovala i pretvarala u male kvartovske kapelice. Tek uspostavom slobodne i neovisne Republike Hrvatske Crkva dobiva pravo predložiti lokacije za gradnju crkava. Zato je jasno zašto u čitavom gradu do 1991. godine nije postojala ni u jednom planu lokacija za crkvu (osim konkatedralne sv. Petra).¹³ Sve optužbe o pokušaju Katoličke crkve da na užem splitskom području izgradi sebi grandiozne spomenike, ne uzimajući u obzir urbanističko središte u kojem se nalaze, ovom studijom padaju u vodu. Naime, CIMIS definira optimalan koncept župne crkve, njenu veličinu, raskrinkavajući prijašnje sustave kada se crkve gradilo uglavnom u organizaciji župnika kao privatnog investitora i prokazujući projekte crkava koji bi trebali biti trajan spomenik župniku i arhitektu, bez obzira na cijenu izgradnje i realne potrebe župe. Razdoblje splitske novogradnje nakon Drugoga svjetskog rata obilježava velika količina novoizgrađenih stanova. Sve do sredine sedamdesetih godina karakteristično je građenje velikih stambenih naselja, a od tog razdoblja do 1990. godine izgrađene su najčešće bespravne obiteljske stambene zgrade na periferiji grada. U izgrađenim stambenim naseljima središnju ulogu imale su osnovna škola i opskrbni centar što objašnjava, često u negativnom svjetlu navedene komentare, kako se od 1990. do 2018. godine izgradila tek jedna osnovna škola. Analizirajući podatke, vidimo da su se sve škole izgradile na području gradskih četvrti u ono vrijeme kada crkve nisu bile dozvoljene. Da su crkve imale potporu vlasti, gradile bi se paralelno. Lokacije za izgradnju župnih crkava treba tražiti naknadno,

7 Andrijana Perković Paloš, „The Croatian War of Independence.“ U *Croatia: Past, Present and Future Perspectives*, uredio Matko Marušić, 267–294 (Hauppauge, NY: Nova Science Publishers, 2020).

8 Sanja Klempić, „Razvoj stambenih naselja Splita nakon Drugog svjetskog rata.“ *Hrvatski geografski glasnik* 66, br. 2 (2004): 95–119. <https://hrcak.srce.hr/17620>.

9 Mile Vidović, *Splitsko-makarska nadbiskupija: župe i ustanove* (Split: Splitsko-makarska nadbiskupija, 2004): 516.

10 *Vjesnik nadbiskupije*, br. 3/2003, 29.

11 Darovan Tušek, *Arhitektonski natječaji u Splitu 1945. – 1995* (Društvo arhitekata, Split, 1996), 465.

12 Ibid.

13 <https://www.dalmacijadanas.hr/nadbiskupija-o-izgradnji-crkve-na-splitu-3-neki-zaboravljaju-da-je-do-1991-bilo-nedopustivo-uplanirati-izgradnju-crkve>

kada su veći dijelovi grada uglavnom izgrađeni. Crkve su uvijek bile jedan od osnovnih elemenata urbane strukture jer svojim oblikom i funkcijom imaju ulogu istaknutih prostornih znakova odnosno simbola.

Takvu ideju Nadbiskupije mnogi ni do danas nisu prihvatili. Smatraju kako su gradske vlasti i crkva raznim pravnim preinakama u već urbanistički i prostorno definirane kvartove ubacili monumentalne crkve, koje su uzurpirale prostore javne namjene, poput igrališta, parkova, parkirališta, tržnica. Dragan Markovina, povjesničar i publicist, smatra kako je to je dovelo do pada kvalitete života u tim kvartovima i da je izvršeno arhitektonsko nasilje s obzirom na sklad ostatka kvarta, a kao primjer ističe primjer crkve na Mertojaku.¹⁴

Izdvojeni primjer, Župa sv. Ivana Krstitelja, Trstenik

Osnivanje župe: 1991. godine

Izgradnja crkve: 1998. – 2004. godine

Arhitekti: Jerko Rošin i Robert Plejić

Župa sv. Ivana Krstitelja na Trsteniku osnovana je 1991. godine te je prihvatila dio Župe Gospe Fatimske na Škrapama i dio Župe Presvetog Srca Isusova na Visokoj.¹⁵ Na području nove župe nije bilo nikakvog crkvenog objekta, stoga je Mjesna zajednica župi ustupila prostorije stare osnovne škole.¹⁶ Lokacija za izgradnju župne crkve predložena je sjeverno od osnovne škole, točnije prostor prethodno namijenjen za uređenje sportskih terena, koji je blizu središta naselja.¹⁷ Za rješenje Župne crkve Trstenik nije postojala predviđena lokacija PUP-om iz 1989. godine nego se za nju pokušavalo osigurati najbolju od preostalih nerealiziranih lokacija.

Prema CIMIS-u lokacija je pejzažno i topografski vrlo kvalitetna, ali smatraju da bi bolje rješenje bilo kad bi crkva bila smještena na južnom rubu parcele umjesto na sjevernom.¹⁸

Crkvu sv. Ivana Krstitelja na Trsteniku projektirali su Jerko Rošin i Robert Plejić.¹⁹ Prilagođavajući se okruženju okolnih objekata, crkvu pri-

- 14 Dragan Markovina, „Da biste shvatili bit polemike o crkvama u Splitu, zamislite da ih u Zagrebu od Cibone do Panorame izgrade pet“, *Telegram*, 18. 1. 2018., <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/da-biste-shvatili-bit-polemike-o-crkvama-u-splitu-zamislite-da-ih-u-zagrebu-na-potezu-od-cibone-do-panorame-izgrade-pet/>
- 15 Vidović, *Splitsko-makarska nadbiskupija*, 567.
- 16 <https://smn.hr/split-trstenik>
- 17 Idejni projekt župne crkve Trstenik, 1.
- 18 CIMIS, „Ispitivanje prioriternih lokacija za katoličke crkve na području grada Splita“, 24.
- 19 Inga Vilogorac, *Splitske crkve: Spomenička baština* (Split: Ex libris, 2005).

Sl. 2.
Pročelja
župne crkve
sv. Ivana
Krstitelja na
Trsteniku

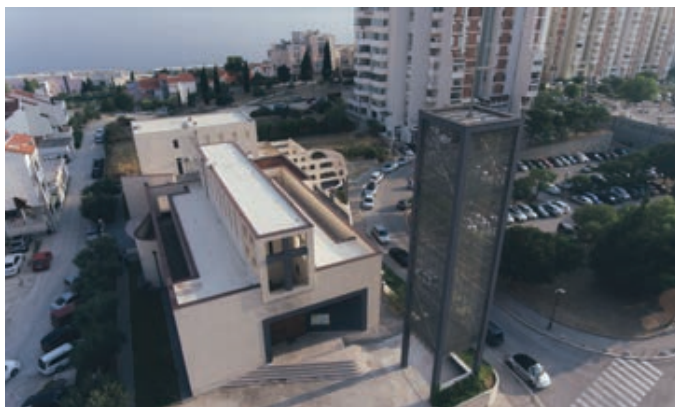
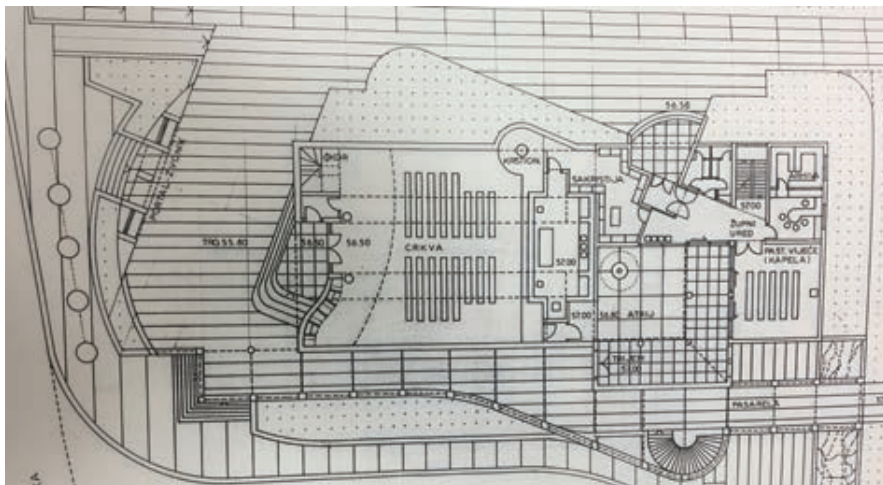
bližavaju obližnjoj cesti upravo kako bi bila manje podređena volumenu susjednih građevina i kako bi se više istaknula. Crkveni prostor iznosi 380 četvornih metara.²⁰ Gradio se u različitim fazama gdje je u prvoj fazi izgrađena kriptu zatim župni ured i dvorana za pastoralno vijeće, a na posljetku svetište. Takvom redoslijedu izgradnje kompleksa pristupa se zbog potencijalne nestašice novca, stoga je prioritetno izgraditi kriptu koja je financijski manje zahtjevnja od same crkve, a u njoj se može održavati bogoslužje. Iz razgovora sa župljanima doznajemo da se crkva gradila šest godina, a župnik ponosno ističe kako u izgradnji župnog centra sudjeluje oko 400 obitelji iz župe i mnogi drugi donatori.²¹ Od osnivanja župe do posvete crkve prošlo je 13 godina.

Župna crkva sv. Ivana Krstitelja je jednobrodna građevina pravokutnog tlocrta. Nalazi se u stambenom naselju visokih zgrada, stoga su arhitekti željeli uklopiti izgled crkve u cjelinu naselja.

Ispred crkve nalazi se uređeni trg i stube koje vode do natkrivenog trijema crkve. Pročelje crkve prepoznatljivo je po svojoj asimetričnosti. Na samom pročelju crkve očituju se kontrasti između boja i materijala. Kamene stube vode do tamno obojanog ulaza u crkvu, koji odskače od žućkaste boje fasade, a na njemu se nalaze vrata od moderno obrađenog

20 Idejni projekt župne crkve Trstenik, 1991, 3.

21 Nema autora, „Blagoslov nove župne crkve Svetog Ivana Krstitelja na Trsteniku u Splitu“, Informativna katolička agencija, 25. 6.1998., <https://ika.hkm.hr/novosti/blagoslov-nove-zupne-crkve-svetog-ivana-krstitelja-na-trsteniku-u-splitu/>

Sl. 3. Tlocrt crkve sv. Ivana Krstitelja na Trsteniku i pripadajućega pastoralnog centra

Sl. 4. Položaj župne crkve u odnosu na obližnje stambeno naselje

drva. Sličan obrazac uređenja u drvu, poput onoga na vratima, ponavlja se u crkvi. Na pročelju se nalazi križ koji je uklopljen u prošupljenu konstrukciju kvadra koji sa svake strane ima izveden križ. Onaj na pročelju tamne je boje, poput boje ulaza na samom pročelju. Kontrast boja koje se pojavljuju na pročelju također se ponavlja u unutrašnjosti crkve. Krov crkve izveden je u dvije zone, središnji dio krova uzdignut je i njime se ostvaruje bazilikalno osvjetljenje. Istaknutim središnjim dijelom krova također se razbija strogost volumena same građevine.

U unutrašnjosti crkve dojam narteksa daje kor koji se nalazi odmah iznad ulaza u crkvu. Na koru se nalazi prozorski otvor u obliku križa, poput onoga na pročelju. Kor pridržavaju četiri tanka pravokutna stuba. Oltar je uzdignut na tri stuba od prostora za vjernike i završava ravno. Stroge linije arhitekture crkve razbija krstionica zaobljenog tlocrta koja se nalazi s lije-

Sl. 5. Pogled na crkvu sa zvonikom i uređenje mikrolokacije

ve strane oltara i svojim tlocrtom izlazi iz stroge pravokutne linije tlocrta crkve. Zvonik crkve izgrađen je deset godina nakon izgradnje same crkve. Zašto tako kasno objašnjeno je u samom tekstu projekta. Naime, zbog nepredvidivog financijskog stanja zvonik se počeo graditi kada se za njega skupio potreban iznos. Prije izgradnje zvonika zvučna snimka crkvenih zvona emitirala se iz zvučnika. Stanovništvo u blizini crkve zbog preglasnih zvona pozvalo je sanitarnu inspekciju koja je utvrdila da je jačina zvučnika unutar zakonskih propisa.²² Tek 2014. godine na gradilištu su postavljeni temelji zvonika, četiri ugaona betonska piona i konstrukcija.²³

Pastoralni centar nalazi se iza crkvenog svetišta i s njim je povezan, ali ne ometa njegovu vizuru.

Zaključak

Nakon osamostaljenja Republike Hrvatske, Splitsko-makarska nadbiskupija je obradom podataka ustanovila da su starije župe čekale dvostruko duže na posvetu svojih crkava. Naime, one su osnovane u razdoblju socijalističkog režima (1966. – 1994.) kada sakralna gradnja ne samo da nije bila prioritet nego je i bila neželjena na području grada Splita. No i

22 PSD, „Zdravomarija za dobro jutro, Slobodna Dalmacija“, 3. 2. 2010., <https://www.slobodnadalmacija.hr/dalmacija/split/clanak/id/87247/zdravomarija-za-dobro-jutro-zvucnici-sv-ivana-u-splitu-smetaju-su-sjedima--pozvana-i-inspekcija>

23 Leo Nikolić, „Nema krize za crkvu u Hrvata“, *Tportal*, 7. 1. 2014., <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/nema-krize-za-crkvu-u-hrvata-20140106>

mlađe župe čekale su u prosjeku 14 godina posvetu župne crkve, zbog nemogućnosti izdavanja lokacijskih dozvola i različitih imovinsko-pravnih problema. Lokacija je imala ključnu ulogu u projektiranju i konačnom izgledu same crkve. Zato je Splitsko-makarska nadbiskupija 1993. godine donijela plan izgradnje dvanaest novih župnih crkava i pripadajućih pastoralnih centara. Istok Splita rapidno se širio, a Nadbiskupija nije imala adekvatne odgovore na potrebe vjerskog stanovništva.

Prije adekvatnog i dostojanstvenog mjesta za bogoslužje župne zajednice snalazile su se privremenim rješenjima, održavajući misna slavlja na raznim privremenim lokacijama. Župe Sućidar, Mertojak i Ravne njive održavale su sv. mise u bivšim atomskim skloništima koje im je dodijelio Grad Split. Župe Neslanovac i Žnjan upotrebljavali su montažne objekte koje je donirao Caritas, a župe Visoka, Mejaši i Brda misno slavlje obavljale su u privatnim kućama. Naime, nadbiskupija bi u prijašnjem režimu potajno otkupljivala privatne kuće, pretvarajući njihovo prizemlje u privremene kapele, dok bi prvi kat služio kao župni ured i župni stan u jednom. Mnoge župe bile su u „podstanarstvu“. Župa na Kocunaru smjestila se tako u prostorije nekadašnjih trgovina, župa na Sirobuji privremeno se uselila u prostorije časnih sestara na tom području, Pujanke su upotrebljavale prostorije velikodušnih salezijanaca u susjednoj župi na Kmanu, dok je župa na Trsteniku bila smještena u prostorijama osnovne škole.

Budući da je lokacije trebalo pronaći kada su kvartovi već bili prilično formirani, arhitekti su imali zahtjevan zadatak. Bilo je potrebno uklopiti sakralnu građevinu u izgrađena naselja na način da s njime čini kohezivnu cjelinu, ali i da na sebi nosi vidljivi i jasan simbol sakralnosti. Arhitekti su se trudili, sukladno lokaciji, iznaći prostor za trg ispred crkve koji bi činio simbolični prostorni odmak potreban sakralnim građevinama, koji nagovijesta ulazak u sveti prostor. Crkva na Brdima primjer je crkve koja se nalazi u središtu same četvrti, no arhitekt je tom problemu doskočio postavljajući veliki trg ispred ulaza u crkvu. Uređen je i odvaja prostor crkve od svjetovnih sadržaja, a na podu trgu nalazi se simbol križa koji jasno govori da se ne radi o bilo kakvom trgu, već o župnom trgu.

Zvonik je također jedan od arhitektonskih elemenata koji može suvremenoj crkvi dati simboličku distinkciju od građevina koje se nalaze oko nje. Zvonici novih splitskih crkava nemaju simboličku snagu i vrijednost za vizuru grada kao što su to imali u prijašnjim vremenima. Ipak, neki su se arhitekti trudili održati veze s tradicijom, oblačeći je u suvremeno ruho. Hrčić je crkvi na Žnjanu dodao zvonik na preslicu, Kezić i Širola projektirali su zvonik po uzoru na renesansne zvonike, ali su ga smjestili uz potpuno nepravilan i suvremen tlocrt crkve, Rošin i Plejić na Trsteniku osuvremenjuju romanički tip zvonika svodeći ga na голу metalnu konstrukciju, a Ivanišević inovacijom u završetku zvonika na crkvi na Sirobuji koristi model „nedovršenog“ zvonika.

Izgrađene crkve optimalnih su dimenzija, a načelo racionalizacije provedeno je dijelom zbog lokacije koja je za crkvu preostala i zbog novčanih prilika župe i župne zajednice. Tako je prosječna površina župne crkve oko 400 metara četvornih. Promatrajući tlocrt, 4 od 12 crkava ima pravokutan tlocrt, a to su crkve na području Brda, Kocunara, Ravne njive, Trstenika, dok sućidarska ima trapezoidni tlocrt. Najveća je crkva na Mejašima, a ima oblik starokršćanske bazilike s upisanim križem. Crkve na Pujankama, Neslanovcu i Sirobuji imaju oktagon upisan u kvadratični tlocrt i centralno su orijentirane. Ona na Žnjanu je eliptično kružnim tlocrtom također centralno orijentirana, a Mertojak i Visoka imaju dosad neobičajene tlocrte (nepravilan tlocrt korablje i četvrtina kruga). Tlocrt se uvelike odražava na održavanje same liturgije. Naime, Drugim vatikanskim koncilom dolazi do obnove liturgije i preporučena je izgradnja koja bi omogućila vjernicima aktivno sudjelovanje u liturgiji kako bi vjernici osjećali zajedništvo u čijem je središtu Krist. Tijekom povijesti crkve su imale izraženu longitudinalnu os s bočnim oltarima, no suvremena sakralna arhitektura je polako napustila takva rješenja. U crkvi sv. Marka evanđelista na Neslanovcu najistaknutije se slijede postkoncilske upute vezane uz raspored crkvenog interijera. Dekor u unutrašnjosti suvremenih splitskih crkava veoma je skroman. Crkve se uglavnom grade u kombinaciji od armiranog betona i kamena. Ukrasni dijelovi na pročelju obično su od mramora. Kvaliteta izvedenih na niskoj je razini, mnoge crkve imaju problema s prokišnjavanjem, vlagom, napuknutim zidovima i oronulom fasadom. Valja imati na umu da se radi o crkvama koje su stare svega dvadesetak godina. Sabirući sve navedene parametre, teško je ocijeniti koja bi to arhitektura među spomenutim splitskim crkvama bila najbolja, ali procjenjujući arhitektonsko-urbanistička rješenja mogao bi se ponuditi model suvremene sakralne građevine. Suvremena sakralna građevina trebala bi imati mirno crkveno okruženje poput onoga na Žnjanu. Crkveni trg mogao bi se izgraditi u formi zelenog parka jer neki zamjeraju Crkvi što je oduzela prostore zelenih površina u četvrtima. Bilo bi dobro da pastoralni centar stoji iza crkve, kao što je to na Mertojaku, kako ne bi narušavao vizuru pročelja ili kada bi prostorije pastoralnog centra činile jednodimenzionalni volumen građevine kao što je to na Neslanovcu. Bilo bi poželjno kada bi zvonik bio u skladu s arhitekturom crkve i s njom bio u harmoniji kao što je to na Žnjanu ili Brdima. Bilo bi dobro da suvremene crkve napuste izduženu longitudinalnu os da bi se postkoncilska obnova liturgije mogla u punini ostvariti, tako da vjernici budu usmjereni na oltar i u zajedništvu s Kristom mogu sudjelovati u liturgiji. Bilo bi dobro da suvremena sakralna arhitektura ostane u doticaju s tradicijom, ali da od nje učini suvremeni korak naprijed.

Pitanje koje se provlači promatrajući modernu sakralnu arhitekturu je sljedeće: Promatrajući crkvu izvana, bismo li shvatili da je riječ o sakralnoj arhitekturi? Uočava se trend da crkva nakon skoro dvije tisuće godina cr-

kva gubi svoj identitet. Konkretno, na području Splita, problem nije samo u arhitektima nego u kompletnoj urbanističkoj sredini u kojoj se crkve nalaze.

Crkve se najčešće nalaze na križanjima, tik do glavnih prometnica: Brda, Trstenik, Pujanke. Pujanke imaju blagu prednost jer se samo središte četvrti nalazi iza crkve. Prve dvije crkve nemaju privilegiju oaze i mira, ali u sredini četvrti stoje kao znak, simbol prihvaćanja za sve ljude. Kocunar i Mertojak nalaze se među šumom visokih nebodera i usred njihovih parkirališta. Crkve koje imaju relativno dobru lokaciju, u odnosu na prije navedene, jesu: Mejaši, Sirobuja, Sućidar, Neslanovac, Ravne njive i Visoka. Jedina crkva koja se može pohvaliti da ima najbolje urbanističke uvjete je župna crkva na Žnjanu. To se dogodilo sasvim slučajno jer je i ona planirana među stambenim blokovima, ali oni se do danas nisu ostvarili. Arhitekti su se trudili, sukladno lokaciji, iznaći prostor za trg ispred crkve koji bi činio simbolični prostorni odmak potreban sakralnim građevinama, koji nagovještava ulazak u sveti prostor. Župnici su naknadno, ovisno o financijskim situacijama, te trgove uređivali. Žnjanska crkva ponovno predstavlja primjer dobro formiranog trga koji crkvi osigurava određenu intimu, uređen je i odvaja prostor crkve od svjetovnih sadržaja, kojih, pukom srećom, oko crkve zasad i nema. Crkva na Brdima primjer je crkve koja se nalazi u središtu same četvrti. Omeđena je osnovnom školom i školskom dvoranom, a preostale dvije strane omeđene su kafićima. Arhitekti su tom problemu doskočili postavljajući veliki trg ispred ulaza u crkvu. On služi kao međa između vreve centra Brda i sakralnog prostora. Prednost tog trga očituje se u tome što je izgrađen od kamena i u podu trga kamenom je upisan kršćanski simbol križa koji jasno daje do znanja da se ne radi o bilo kakvom trgu, nego da je riječ upravo o župnom trgu. Crkva na Trsteniku na sličnom je položaju kao crkva na Brdima. Nalazi se usred četvrti, u nizu kafića i drugih obrta, tik do glavne prometnice. Od njih je prostorno ograđena i uzdignuta je na povišeni plato te joj se pristupa stubištem. Ispred crkve nalazi se mali trg i travnjak koji izgledaju kao nekakva mini oaza koju je uredio župnik. Pročelje crkve izvedeno je na način da se raspoznaje da je posrijedi sakralna građevina jer je u vrhu krovništva pročelja izveden križ. Uspoređujući župne crkve na Kocunaru i Mertojaku, koje se nalaze među visokim neboderima, može se zaključiti kako je bolje izvedena ona na Mertojaku. Naime, promatrajući crkvu na Kocunaru, rekli bismo da se radi o još jednom, omanjem, stambenom kompleksu koji se ni po čemu ne odvaja od sredine u kojoj se nalazi. Osim što se nalazi na parkiralištu, crkva odaje dojam kao da se radi o onim privatnim građevinama koje su potajno prenamijenjene u crkvene prostorije. Crkva na Mertojaku upravo se svojim tlocrtom odvaja od susjednih stambenih građevina. Za razliku od Kocunara, na prvi pogled nam je jasno da se radi o posebnoj vrsti građevine koja nema istu namjenu kao stambeni kompleksi uokolo. Trg crkve na Mertojaku postoji, ali nije uređen, no u ovom slučaju trg nije

ključan faktor u prostornom odvajanju, jer se crkva nalazi na povišenom platou od obližnjeg parkirališta. Spominjući crkve koje se nalaze među visokim neboderima, neizostavno je spomenuti crkvu na Pujankama. Ona se, poput dviju prethodno spomenutih, nalazi pokraj parkirališta. Ono što izdvaja tu crkvu je jasno omeđena parcela crkvenog prostora. Iako se nalazi pokraj glavne prometnice četvrti, od nje je udaljena uređenim prostorom koji izgleda poput trga, ali je ukrašen kombinacijom šljunka i biljaka. Prostor ispred crkve izgleda više kao park negoli crkveni trg. Sama crkva povišena je na uzdignuti plato te joj se pristupa stubama. Arhitektura crkve odiše sakralnošću i premda joj se u poleđini nalazi centar četvrti, bočno parkiralište, a ispred nje glavna prometnica, može se reći da je uklopljena u okolinu upravo putem zelenog „parka“ ispred nje. Dvije crkve koje se nalaze na rubu pripadajućih četvrti su one na Ravnim njivama i Neslanovcu. Crkva na Ravnim njivama omeđena je velikim parkiralištem na zapadu i trgovačkim centrom na istoku. Iako se čini kao nezahvalna lokacija, trudom župnika crkva je prostorno odvojena od svjetovnih sadržaja uređenim trgom i maslinikom, a od parkirališta je uzdignuta stubama. U ovom slučaju velika kupola s križem na vrhu znak je jasnog raspoznavanja sakralne arhitekture. Crkva na Neslanovcu nema problem da se izdvoji od susjednih građevina jer ih mnogo oko nje i nema. Uglavnom se radi o divljoj izgradnji manjih privatnih kuća, a crkva se od njih ističe velikim parkiralištem i samim svojim oktogonalnim oblikom koji nagovještava da je riječ o sakralnom objektu. Problem spomenute crkve je okolno parkiralište, naime oko nje se parkiraju mnogi kamioni što cijelom kompleksu narušava vizuru. Među manjim privatnim kućama našla se i crkva na Sirobuji. Ono po čemu se razlikuje crkva sv. Marka od ove na Sirobuji je ta da je fasada crkve izgrađena pretežno u jednom materijalu, od armiranog betona, dok je crkva na Sirobuji izgrađena od više materijala. Tako osebujna crkva uistinu odskače od napućene stambene gradnje koja je okružuje. Crkva ima donekle uređen prilaz, ali je parkiralište ispred crkve u katastrofalnom stanju. Izgleda kao da je netko ogradio dio gradilišta koje je neoporavnato i za kišnih dana blatnjavo, a na njemu su nerijetko parkirana vozila koja su u derutnom stanju, što upropaštava vizuru crkve. Mnogi smatraju kako crkva odiše religioznim duhom, ali je svi ne bi precizno odredili kao katoličku sakralnu građevinu. Crkva sv. Liberana na Mejašima nalazi se među privatnim kućama, ali ne onako zgusnutim kao na Sirobuji. Možemo reći da je „zlatna sredina“ uspoređujući je s Neslanovcem, koji je izoliran od privatnih kuća velikim parkiralištem i Sirobujom koja je jako blizu kućama. Napominjem kako je projekt za tu crkvu izrađen prije 1990. godine, a trebala je biti smještena u drugoj župi i imala bi funkciju glavne crkve koja bi pokrivala više župa. Stoga, za razliku od drugih župnih crkava, njena monumentalnost i grandioznost izaziva strahopoštovanje. Napravljena je po tradicionalnom modelu i, iako

ima bočne apside, crkva zbog svoje veličine ima izraženu longitudinalnu os. Jedna je od rijetkih novih crkava čiji tlocrt možemo raščlaniti i jasno vidjeti arhitektonske elemente iz same vanjšine crkve. Crkva na Visokoj ima sreću jer se već konfiguracijom terena ističe od sredine u kojoj se nalazi. Izgrađena je na najvišoj osi četvrti, a prostor cijelog kompleksa propisno je ograđen. Ispred crkve nalazi se veliki trg, a pri samom ulazu u crkvu nalazi se knjižnica. Da nema zvonika i Isusova kipa, mnogi bi se pitali je li i ostatak građevine dio knjižnice, čitaonica. Crkva je posebna po tlocrtu koji je projektiran u obliku isječka kruga i jedini je takav tlocrt sakralne građevine u Splitu. Crkva sv. Andrije apostola na Sućidru ima jako nezahvalan položaj. Ulice koje vode do nje veoma su uske i nepregledne, a sama cesta prolazi tik ispred ulaza u crkvu. Naime, crkva se nalazi na rubu parcele koju s jedne strane omeđuju privatne kuće, s druge strane školsko igralište, a desno od crkve nalazi se njeno parkiralište. Problem nastaje kod prednjeg dijela crkve ispred kojeg prolazi cesta za crkveno parkiralište, preko puta ceste je neuređen teren koji se prekida i slijedi visinski pad u privatni vrt. Pogled iz crkve blokira nedovršena kuća s grubom betonskom fasadom. Iako pročelje crkve odiše sakralnom arhitekturom, kompletno okruženje oko crkve poprilično je kaotično. Valja naglasiti kako su prometnice do crkava često jako nepregledne i uske te se na putu do njih vrlo lako izgubiti. Takve su crkve na Žnjanu, Sućidru, Kocunaru, Mejašima i Sirobuji.

Uspoređujući suvremenu sakralnu arhitekturu grada Splita, uočava se kako određena tipologija pri projektiranju crkava nije uspostavljena. Suvremena sakralna arhitektura Splita nije se potpuno okrenula novim suvremenim strujanjima te još uvijek dijelom nastoji biti u doticaju s tradicijom, ostvarujući to oblikom tlocrtom ili izgledom zvonika. Arhitekti napuštaju izraženu longitudinalnu os i projektiraju crkve koje svojom veličinom odgovaraju realnim potrebama vjerničkog stanovništva, a prosječna je površina tlocrta 400 m². Unutrašnjost crkava jednostavnog je i skromnog uređenja.

Popis literature

- „Blagoslov nove župne crkve Svetog Ivana Krstitelja na Trsteniku u Splitu.“ Informativna katolička agencija, 25. 6. 1998. <https://ika.hkm.hr/novosti/blagoslov-nove-zupne-crkve-svetog-ivana-krstitelja-na-trsteniku-u-splitu/>.
- CIMIS – Centar za interdisciplinarna i multidisciplinarna istraživanja Sveučilišta u Splitu. „Ispitivanje prioriternih lokacija za katoličke crkve na području grada Splita s aspekta racionalne izgradnje i dopune s društvenim sadržajima.“ Split, 1993.
- *Drugi vatikanski koncil. Dokumenti.* Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2008.
- „Idejni projekt župne crkve Trstenik.“ U privatnom arhivu Nenada Mladineca, mag. oec., mag. ing. grad., voditelj studije za naručitelja Izvršno vijeće Skupštine općine Split, 1991.

- Klempić, Sanja. „Razvoj stambenih naselja Splita nakon Drugog svjetskog rata.“ *Hrvatski geografski glasnik* 66, br. 2 (2004): 95–119. <https://hrcak.srce.hr/17620>.
- Markovina, Dragan. „Da biste shvatili bit polemike o crkvama u Splitu, zamislite da ih u Zagrebu od Cibone do Panorame izgrade pet.“ *Telegram*, 18. 1. 2018. <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/da-biste-shvatili-bit-polemike-o-crkvama-u-splitu-zamislite-da-ih-u-zagrebu-na-potezu-od-cibone-do-panorame-izgrade-pet/>
- Mumford, Lewis. *Grad u historiji.* Naprijed: Zagreb, 1968.
- Nadbiskupski ordinarijat, „Nove župe u Splitu“ – posebni neinventarizirani fascikli.
- Nikolić, Leo. „Nema krize za crkvu u Hrvata.“ *Tportal*, 7. 1. 2014. <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/nema-krize-za-crkvu-u-hrvata-20140106>
- Perković Paloš, Andrijana. „The Croatian War of Independence.“ U *Croatia: Past, Present and Future Perspectives*, uredio Matko Marušić, 267–294. Hauppauge, NY: Nova Science Publishers, 2020.
- PSD, „Zdravomarija za dobro jutro.“ *Slobodna Dalmacija*. 3. 2. 2010. <https://www.slobodnadalmacija.hr/dalmacija/split/clanak/id/87247/zdravomarija-za-dobro-jutro-zvucnici-sv-ivana-u-splitu-smetaju-susjedima--pozvana-i-inspekcija>
- Škunca, Bernardin, ur. *Zbornik Savjetovanja za upravitelje crkava, arhitekta i umjetnike u Splitu.* Zadar: Hrvatski institut za liturgijski pastoral, 1996.
- Tušek, Darovan. *Arhitektonski natječaji u Splitu 1945. – 1995.* Društvo arhitekata, Split, 1996.
- Vidović, Mile. *Splitsko-makarska nadbiskupija: župe i ustanove.* Split: Splitsko-makarska nadbiskupija, 2004.
- Vilošorac, Inga. *Splitske crkve: Spomenička baština.* Split: Ex libris, 2005.
- *Vjesnik Splitsko-makarske nadbiskupije* (odgovorni urednik: mons. Marin Barišić, nadbiskup; glavni urednik: don Ivan Bodrožić), br. 3/2003. Split: Izdanje Nadbiskupskog ordinarijata Split.
- <https://smn.hr/split-trstenik/> (jedna od podstranica /tab/ glavne mrežne stranice Splitsko-makarske nadbiskupije)

Ovaj članak nastao je na temelju diplomskog rada „Arhitektura sakralnih građevina Splita izgrađenih od 1990. godine do danas“ obranjenog na Odjelu za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Splitu 2018. godine. Mentor: prof. dr. sc. Željko Peković

Sacral Architecture in Split Constructed after 1990

Contemporary sacral architecture in Croatia experienced significant growth after 1990, following the dissolution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. After decades of considerable political repression, the Catholic Church initiated projects for the construction of new sacral buildings, primarily churches. Understanding the lexicon of architecture requires a fundamental grasp of its symbolism and iconography as a system of communication. According to F. de Saussure, language is both an established system and one that is constantly changing and evolving, just like architecture. This paper analyses the language of contemporary Croatian sacral architecture and its defining characteristics. In order for

architecture to be a clear sign in space, understandable to everyone, it is necessary to establish good communication between tradition and modernity. Examining recent achievements of sacral architecture and Catholic iconography in the Split region reveals a blend of re-traditionalization of previous achievements and experimentation with new, contemporary forms. Architects have symbolically reaffirmed the Catholic identity of the Croatian people, often employing stylistically ambiguous language and borrowing expressions and symbols from other architectural typologies, leading the observers to sometimes struggle in identifying the religious or general type of specific buildings. More than ten newly constructed churches in the Split region spark discontent among the local population, primarily due to urban overcrowding.

This research is based on the MA thesis titled "Sacral Architecture in Split Constructed after 1990," defended in 2018 at the Department of Art History, Faculty of Arts and Social Sciences in Split, under the supervision of Full Professor Željko Peković.

SUVREMENA UMJETNOST